

VEZETHET-E TÖBB TERRORIZMUSHOZ A DEMOKRÁCIA?

BEVEZETÉS

Különböző elbeszélések alapján egy kínai diák az 1989-es Tienanmen téri demokráciatüntetésen egy plakátot tartott a kezében, amelyen ez állt: „Nem tudom, mit jelent a demokrácia, de azt tudom, hogy több demokráciára van szükségünk.” A demokrácia valójában olyan fogalom, amelynek számos lehetséges jelentése van, és nem egyszerű leírni vagy meghatározni azt.¹ A demokratizáció harmadik hulláma adott okot Francis Fukuyama jól ismert kijelentésére, miszerint a demokrácia az emberi történelem végpontját jelenti.² Fukuyama felvetése szerint a liberális demokrácia „az emberiség ideológiai fejlődésének a végpontja” és „a kormányzás végső formája”, s mint ilyen, „a történelem vége” lehet. Vagyis míg a korábbi kormányzati formákat súlyos hiányosságok és észszerűtlenségek jellemezték, amelyek végül az összeomlásukhoz vezettek, addig a liberális demokráciáról bizvást állítható, hogy mentes az ilyen alapvető ellentmondásoktól. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a mai stabil demokráciákban, például az Egyesült Államokban, Franciaországban vagy Svájcban nincsenek igazságtalanságok vagy komoly társadalmi problémák. Ezek a problémák nem abból származnak, hogy maguk az elvek lennének hibásak, hanem abból, hogy nem megfelelően alkalmazzák a szabadság és egyenlőség iker elveit, amelyeken a modern demokrácia alapszik. Bár vannak országok, amelyek jelenlegi intézményes helyzetükből adódóan képtelenek stabil liberális demokráciává fejlődni, másokat meg a visszaesés fenyeget – olyan, kevésbé fejlett entitások újjáéledése, mint a teokrácia vagy a katonai diktatúra –, a liberális demokrácia eszményét nem lehet meghaladni.³

A konszenzusalapú demokráciákat az jellemzi, hogy tudatosan törekszenek a kisebbségek bevonására a döntéshozatali folyamatba. Az ilyen országok arányos képviseleti rendszerben választják meg a törvényhozást, ahol egy párt nem tudja

¹ DALTON-SHIN-JOU 2007: 143.

² DALTON-SHIN-JOU 2007: 142–156.

³ FUKUYAMA 1992: 2.

könnyen egyedül gyakorolni a hatalmat, mivel minden nagyobb csoport képvisel-teti magát.⁴

A TERRORIZMUS ÉS A DEMOKRÁCIA KAPCSOLATA

Ezért válik érdekessé, hogy a konszenzusalapú democráciákat támadják a legtöbbet a világon. A terrorizmussal foglalkozó szakirodalom egyik legrégebbi és legtöbbet vizsgált témája a terrorizmus és a demokrácia közötti kapcsolat. Ezt a kapcsolatot elsőként feltáró tudósok gyakran állították azt, hogy a terrorizmus gyakoribb a democráciákban, mint az autoriter rendszerekben,⁵ amely megállapítást több későbbi tanulmány is alátámasztotta.⁶

E megközelítésen belül a terrorizmust és a demokráciát összekapcsoló különböző mechanizmusokat javasoltak, többek között a demokratikus versenyt,⁷ a democráciák kényszerrel szembeni érzékenységet⁸ és a demokratikus polgári szabadságjogok által a terroristáknak biztosított lehetőségeket.⁹

A demokrácia azért terjedt el ilyen gyorsan, mert a zsarnokság elleni küzdelem és a többség jogainak érvényesítése legéletképesebb eszközének bizonyult, mivel a választások, népszavazások és nyilvános gyűlések arra kényszerítik a hatalmon lévőket, hogy meghallgassák a többség kívánságait. A kormányzás más formái inkább a többség elit általi kizsákmányolásra hajlamosítanak: „Ez azért van, mert a szavazati jog nélkül a polgároknak nincs jogorvoslati lehetőségük, így a kormány intézkedései ellenvetés nélkül maradnak, lehetővé téve a kormány számára, hogy visszaéljen a hatalmával.”¹⁰

Ezt a logikát követve az amerikai politikai döntéshozók következetesen azzal érveltek, hogy a terrorizmus az autoriter rezsimékből ered, és hogy a nyitottabb és gazdaságilag virágzóbb kormányzati rendszerek előmozdítása ki fogja küszöbölni a terrorizmus alkalmazását. A George W. Bush-adminisztráció volt ennek

⁴ ROGERS 2018: 4.

⁵ SCHMID 1992; EUBANK–WEINBERG 1994; EUBANK–WEINBERG 1998; EUBANK–WEINBERG 2001.

⁶ LI 2005; LAI 2000; WADE–REITER 2007; PIAZZA 2008; FINDLEY–YOUNG 2011.

⁷ CHENOWETH 2010.

⁸ PAPE 2003; STANTON 2013.

⁹ SCHMID 1992; LI 2005; YANG–TSCHANTRET–SCHMIDT 2022.

¹⁰ ROGERS 2018: 2.

az álláspontnak a leghevesebb szószólója, és a demokrácia előmozdítását az úgynevezett „terrorizmus elleni háború” egyik fő alapelvénvé tette.¹¹

2005-ben, második beiktatási beszédében Bush elnök világossá tette, hogy a radikalizmus és a terror legjobb ellenszere a szabad társadalmakban kialakult tolerancia.¹² Bush elnök kifejezetten ezt a logikát használta az afganisztáni és iraki „rendszerváltások” indoklására, valamint arra, hogy nyomást gyakoroljon az autoriter rezsimekre, hogy demokratikusabb intézmények és gyakorlatok felé reformálódjanak.¹³

A Dick Cheney-hipotézis

Hasonló elvet vallott Dick Cheney is, bár elmélete más megközelítésből vizsgálta a demokráciák és a terrorizmus viszonyát. Cheney az Amerikai Egyesült Államok 46. alelnöke volt George W. Bush elnöksége alatt, de korábban a Fehér Ház alelnöki hivatalának vezetője, az amerikai képviselőház wyomingi tagja és az USA védelmi minisztere is volt.

Dick Cheney elmélete szerint ha John Kerry, a demokraták elnökjelöltje nyeri meg az esedékes elnökválasztást a republikánus jelölt, George Bush helyett, akkor Amerikát záros határidőn belül terrortámadás fogja érni. Koch és Cranmer ezt hívják a *Dick Cheney-hipotézisnek*.

Cheney azt vallotta, hogy mivel a baloldali kormányok inkább belpolitikai kérdésekkel foglalkoznak, mint például a munkanélküliség és az általános jólét – és hogy a támogatottságuk bázisát általában olyan csoportok képezik, mint a munkásság vagy a kisebbségi csoportok –, a nemzetbiztonsági kérdésekben gyengébbnek tekinthetők, engedékenyebbek lesznek. Ezzel szemben a jobboldali kormányok komolyabban foglalkoznak olyan témákkal, mint a nemzetbiztonság, az infláció megfékezése és a kereskedelmi korlátok csökkentése. Ezért a jobboldali kormányok internacionalistább magatartást tanúsítanak, és külpolitikai kérdésekben hajlamosabbak harciasabbak lenni. Az egyes pártok által támogatott csoportok és a politikai döntéseikből adódó megítélés együttes hatása sebezhetőbbé teheti a baloldali kormányokat a terrortámadásokkal szemben.¹⁴ Bush elnök egyetértésével így az a megfogalmazás született, hogy bár a terrorizmus javarészt az autoriter, elnyomó

¹¹ DALACOURA 2011.

¹² VANDEHEI 2005: 16.

¹³ CHENOWETH 2013.

¹⁴ KOCH–CRANMER 2007.

rezsimекből fakad, de a liberális demokráciákat tarthatják kedvezőbb célpontnak, sebezhetővé téve azok polgárait.

GYAKORIBB A TERRORIZMUS A DEMOKRÁCIÁKBAN?

Jogosan feltehető tehát a kérdés: hajlamosabb-e elszenvetni egy terrortámadást egy demokratikus berendezkedésű ország? A közelmúltig a társadalomtudósok általában egyetlen központi kérdést tettek fel: *a demokráciákban vagy a tekintélyelvű rendszerekben gyakoribb a terrorizmus?* A kutatások arra az érdekes eredményre jutottak, hogy a demokráciák a terrorizmus gyakoribb célpontjai, bár ekkor még nem tettek különbséget a demokráciák szintjei vagy fajtái, illetve a terrorizmus különböző típusai között. A kutatás egyértelmű következtetése egyszerű volt: minél demokratikusabb egy ország, annál többször tapasztalható az országban terrorcselekmény.¹⁵

Bueno de Mesquita és Lalman például azzal érvel,¹⁶ hogy mivel a demokratikus vezetők az erőszak alkalmazásának magasabb belpolitikai költségeivel szembesülnek, mint az autokraták, az államok a demokráciákat könnyebb célpontoknak tekinthetik. Az empirikus adatok ezt alátámasztani látszanak.¹⁷ Rámutatnak, hogy a demokráciák 20%-kal nagyobb valószínűséggel válnak katonai konfliktusok célpontjává, mint a nem demokratikus államok. Emellett Schweller¹⁸ és tudóstársai¹⁹ szerint a demokráciák hajlamosabbak annak veszélyére, hogy a társadalom belefárad egy-egy konfliktusba, mivel e demokráciák érzékenyebbek a veszteségekre. Ezen érzékenységek miatt a nem demokratikus államok és nem állami szereplők megpróbálhatják célba venni a demokratikus államokat, mert úgy látják, hogy azok kevésbé hajlandóak harcolni és veszteségeket vállalni, retaliációba kezdeni.²⁰

Lehet ennek igazságalapja?

A demokráciákban a fékek és ellensúlyok miatt a politikai vezetés keze jobban meg van kötve egy esetleges konfliktus esetén az autoriter vezetőkhez vagy a nem állami

¹⁵ CHENOWETH 2013: 357.

¹⁶ MESQUITA–LALMAN 1992.

¹⁷ ROUSSEAU et al. 1996.

¹⁸ SCHWELLER 1992: 235.

¹⁹ MUELLER 1973; SIVERSON 1995.

²⁰ KOCH–CRANMER 2007: 312.

szereplőkhöz képest. Ez azzal magyarázható, hogy a demokratikus vezetők a nyilvánosság felé való elszámoltathatóságuk révén felelősek a lakosság biztonságáért és a demokratikus normák megőrzéséért.²¹ Továbbá a támogatók által preferált politikai irányelvek követésének elmulasztása nagy valószínűséggel a pártból való kilépéshez vagy a párton belüli elszigetelődéshez vezet; mindkettő a kormányok bukását idézheti elő.

A biztonság tekintetében a baloldali, liberális kormányok valószínűleg vonzóbb célpontoknak tűnnek, mint a jobboldali kormányok. A nemzetközi szereplők a baloldali orientációjú kormányokat valószínűleg nyugodtabbnak, békésebbnek és kompromisszumkészebbnek tartják a nemzetbiztonság fenntartására irányuló megközelítésükben. Végso soron a nemzetközi szereplők ezt feltehetően gyengésként értelmezik, és ezeket a kormányokat vonzó célpontoknak tekintik.²²

Az érvek egy másik csoportja a nemzetközi kapcsolatok racionalista megközelítéséből következik. E felfogás szerint a terroristák azért veszik célba a liberális demokráciákat, mert úgy gondolják, hogy azok nagyobb valószínűséggel fognak nekik engedményeket tenni. A terrorista csoportok megfontolhatják az adott kormányok terrorizmusra adott válaszát, a válasz súlyosságát/arányosságát, tudván, hogy az adott demokratikus rendszer milyen korlátokkal rendelkezik a válaszcsepások terén. Ez nem jelenti azt, hogy a terrorista cselekmények célpontjait csakis ezért választották ki, de meghúzódhat a döntések sokasága mögött egy ilyen stratégiai célú elgondolás is.

Ezt a gondolatmenetet követve, a sajtószabadság globális elérése miatt a terroristák könnyebben veszik célba a demokratikus államokat – ingyen publicitást biztosítva maguknak.²³ A kevesebb korlátozás miatt a médiumok a nézőkért folytatott versenyben hajlamosak szenzációhajhász történeteket közölni, míg az autokráciákban ez a verseny korlátozott. Az 1980-as években a nagy amerikai hírügynökségek több tudósítást szenteltek a gépeltérítéses incidenseknek, mint számos társadalmi kérdésnek.²⁴

Kétségtelenül igaz, hogy a szabad sajtó a terrorizmus szempontjából egyre kevésbé releváns, ahogy az internet és a közösségi média a 2010-es évektől a média forrásává vált.²⁵ Mindazonáltal az internetes cenzúrát és felügyeletet²⁶ széles körben alkalmazó autoriter rezsimekhez képest a demokratikus intézmények megnehezítik az állam

²¹ KOCH–CRANMER 2007: 312.

²² KOCH–CRANMER 2007: 315.

²³ HOFFMAN 2006; GADARIAN 2010.

²⁴ IYENGAR 1991.

²⁵ CHENOWETH 2013: 363.

²⁶ MACKINNON 2011; SHAHBAZ 2018.

számára az internetes tartalom ellenőrzését. Ez azt jelenti, hogy a terrortámadások hatékonyabban vonzzák a figyelmet a demokráciákban, mivel tevékenységüket nagyobb valószínűséggel terjesztik a médiában és az interneten. A demokráciák tehát biztosítják a figyelemfelkeltés eszközeit, még akkor is, ha a technológia miatt egyes lehetőségek kevésbé relevánsak.²⁷ Ez a figyelemfelkeltés vezet később ahhoz a csapdához, amely a liberális demokráciákban jellemző motívum: a demokratikus civil társadalom sokkal érzékenyebb egy terrortámadásra, ezért jobban manipulálható.

Autokráciák és a terrorizmus

Ahogy már fentebb is említettük, Bush elnök a megválasztása idején meg volt arról győződve, hogy egy erős, demokratikus apparátus installálása az arab világban elengedhetetlen, hiszen ezáltal csökkenne a terrorcselekmények kockázata, vagy maga a terrorizmus egésze számolódna fel. Bush elnök egy 2005-ben elhangzott beszédében elmondta, hogy a régió egyes részei generációk óta a zsarnokság, a kétségbeesés és a radikalizmus körforgásában vergődnek.

Amikor egy diktatúra irányítja egy ország politikai életét, nem tud kialakulni felelős ellenzék, és a másként gondolkodók a föld alá és a szélsőségesek közé szorulnak. Azért, hogy eltereljék a figyelmet a saját társadalmi és gazdasági kudarcaikról, a diktátorok más országokat, más fajokat hibáztatnak, valamint szítják a gyűlöletet, ami erőszakhoz vezet. Az önkényuralom és a harag eme status quóját nem lehet figyelmen kívül hagyni vagy megbékíteni, dobozban tartani vagy megvásárolni.²⁸ Ugyanakkor fel kell ismerni, hogy akadnak helyzetek, illetve konkrét példák, amikor Dick Cheneynek igaza van, így ezen tanulmány gondolatmenete is erre épül.

Meg kell jegyezni, hogy egyes tekintélyelvű kormányok valóban sikeresen leverték a terrrorszervezeteket. Például a Montoneros,²⁹ az Ejercito Revolucionaria del Pueblo³⁰ és más baloldali terrorista csoportok ellen harcolva Argentína demokratikus kormánya katonai akciókat hajtott végre az említett csoportok leverésére. Ennek során a kormány ellen 1976-ban katonai puccsot hajtottak végre, amely Argentína történelmének legelnyomóbb rendszerét vezette be. Az ezt követő „piszkos háború”

²⁷ Yang et al. 2022: 1174.

²⁸ GAUSE 2005.

²⁹ Argentin forradalmi gerillaszervezet, amely az 1970-es években alakult, a diktatúra idején. Juan Perón visszatéréseért és egy „keresztény nemzeti szocialista” Argentína megteremtéséért harcoltak.

³⁰ A Munkások Forradalmi Pártjának (Partido Revolucionario de los Trabajadores) kommunista katonai ága.

során a katonai rezsim megszüntette a terrorista fenyegetést 30 ezer ember megölése árán. Srí Lankán a kormány a brutális taktikák és a katonai hadjáratok kombinációjával tudta elnyomni a Tamil Tigriseket.³¹ Peruban Fujimori³² diktatúrája volt felelős a Fényes Ösvény³³ fenyegetésének felszámolásáért.³⁴

Ha csak a számok alapján vizsgáljuk meg a kérdést, miszerint az autokráciák vagy a demokráciák szenvednek-e el több terrortámadást, egyértelmű képet kapunk, amely a Bush-adminisztráció igazát bizonyítja. A Global Terrorist Index az évek során 2347 terrorista incidenst regisztrált az Egyesült Államokban, 606 incidenst az Egyesült Királyságban, és 554 incidenst Németországban. Ehhez képest Szaúd-Arábiában mindössze 61, Azerbajdzsánban 40, Észak-Koreában pedig egy incidenst jegyeztek fel. Kína például 2002-ben jelentést adott ki a kelet-turkesztáni erők által elkövetett terrortámadásokról. A jelentés szerint a kelet-turkesztáni terroristák több mint 200 támadásért voltak felelősek, azaz a fentebb említett három demokráciában több terrortámadás történt, mint Kínában.³⁵

A fentebb bemutatott adatok szerint a Dick Cheney-hipotézis megerősítésre kell hogy kerüljön. Viszont követünk-e el hibát azzal, ha nem kérdőjelezzük meg a kutatási eredmények mögötti módszertant? Ha csak azon számokat vesszük figyelembe, amelyek pontosan beleillenek Dick Cheney érvelésébe, illetve az olyan adatokat, amelyek kedveznek a kutatásoknak?

A túlélési részrehajlás

A tételmondat megcáfolásának, miszerint a demokráciák több terrortámadást szenvednek el, elengedhetetlen részét képezi a fejezet e szakaszán bemutatott, hasonló gondolati hibák elkerülésére alkalmazható úgynevezett *túlélési részrehajlás* gondolkísérletének alkalmazása.

³¹ Srí Lanka-i etnikai gerillaszervezet, céljuk a független tamil állam megteremtése. A szingaléz lakosság erősödő nacionalizmusa és elöretörése váltotta ki a szervezet megalakulását, amely előszeretettel követett el öngyilkos merényleteket és használt fel civileket pajzsként.

³² Alberto Fujimori (1938–2024) japán származású volt perui diktátor. 1990–2000-ig tartó elnöksége során több mint 70 ezer ember haláláért volt közvetetten felelős az általa irányított maoista terrorszervezetekkel való leszámolásért indított harc miatt. Hirtelen bukása után a perui bíróság 25 év börtönbüntetésre ítélte emberi jogi bűntettek miatt. 2023 decemberében szabadult.

³³ Perui maoista terrorszervezet. Hivatalos nevén Perui Kommunista Párt. A terrorszervezet azt tűzte ki célul, hogy megdönti Peru akkori politikai rendszerét osztályharc által, hogy kommunista rendszert hozhasson létre.

³⁴ POKALOVA 2013.

³⁵ „East Turkistan” Terrorist Forces Cannot Get Away With Impunity (2002).

A túlélési részrehajlás kidolgozása akkor kezdődött, amikor a második világháború alatt a szövetségesek egy statisztikai kutatócsoportot foglalkoztattak különböző katonai célok elérése érdekében. Ezek között a feladatok között sokszor különféle optimalizációs feladatok is szerepeltek, például hogyan lehet az üzemanyagot hatékonyabban felhasználni vagy a harci járművek páncélzatának milyen az optimális eloszlása. Így jutottak el oda, hogy a statisztikai kutatócsoport egyik magyar származású munkatársát, Abraham Waldot kérték fel, hogy határozza meg a visszatérő repülőkre becsapódó golyónyomok alapján, hogyan érdemes a repülőgép páncélzatát megerősíteni, figyelembe véve, hogy a túl sok páncélzat a manőverezhetőség és a hatótáv rovására megy.

A hadsereg eredeti elképzelése az volt, hogy a lövésnyomok sűrűsége alapján lenne célszerű optimalizálni a páncélzatot, azonban Abraham Wald új ötlettel állt elő: oda kell a páncélzatot tenni, ahol nincsenek lövésnyomok, azaz a repülőgépek hajtóművére. Azok a gépek ugyanis, amelyek ott kaptak találatot, nincsenek benne a statisztikában, mivel nem tértek vissza, lezuhantak. Ez tehát a leggyengébb pontja a repülőgépeknek. Más szóval a golyó ütötte lyukak diagramja valójában azokat a területeket mutatta, ahol a gépek sérüléseket szenvedhettek, és még mindig képesek voltak repülni és hazahozni a pilótáikat.³⁶ A hadsereg mérnökei tehát elkövették a túlélési részrehajlás hibáját azzal, hogy csak a visszatérő repülőkre korlátozták a vizsgálatot, és nem vették figyelembe a sikertelen eseteket (lezuhanó gépeket).³⁷

A túlélési részrehajlás azonban valamivel kevésbé kézzelfogható hatással van a modern kori életre is. Hányszor állítják példaként Mark Zuckerberget bárki elé, aki az üzleti életben dolgozik? Arra az egy önjelölt milliárdosra összpontosítunk, aki kimaradt az oktatásból, mielőtt meggazdagodott volna, és nem arra a több ezerre, akik ugyanezt az utat követték, de elbuktak. Egy-egy színészt vagy sportcsillagot használnak fel esettanulmányként arra, hogyan lehet sikeresnek lenni, és arra bátorítanak minket, hogy kövessük az ő útjukat, nem törődve azzal, hogy sokan, akik ezt megteszik, elbuknak. Gondoljunk bele abba is, hogyan tekintünk az élet más aspektusaira. Hányszor nézünk meg egy autót, amelyet 50 év után is használnak, vagy egy épületet, amely évszázadok után is áll, és mondjuk azt, hogy „már nem úgy gyártják őket, mint régen”? Nem vesszük figyelembe, hány hasonló korú autó vagy épület rozsdásodott vagy omlott össze. Mindez ugyanaz a gondolatmenet, amely az amerikai hadsereg fejében is végigfutott, amikor a golyó ütötte lyukakat számolták a repülőgépeiken.³⁸

³⁶ THOMAS 2019.

³⁷ Elemzés Központ 2023.

³⁸ THOMAS 2019.

Rendkívül fontos emlékeztetnünk magunkat tehát arra, hogy ne csak egy adott halmaz kedvező adatait vizsgáljuk meg, hanem több variáns összetevőjéből alkossuk meg a kívánt adatokat, elemzéseket. Ezzel a gondolatmenettel tovább haladva, ha így vizsgáljuk meg az autoriter rezsimek és demokráciák terrorizmushoz fűződő viszonyát, mit látunk?

Az autokráciák hibái

Ezen esetek jól példázzák, hogy az autoriter rezsimek brutális taktikájuk ellenére is kudarcot vallottak a terrorizmus elleni küzdelemben. Pinochet³⁹ chilei diktatúrája például nem tudott véget vetni a Forradalmi Baloldali Mozgalom (MIR)⁴⁰ által jelentett terrorista fenyegetésnek. Franco⁴¹ spanyolországi rezsimjének nem sikerült felszámolnia a Baszkföld és Szabadság (ETA)⁴² szervezetet. Az iraki Kurdisztáni Demokratikus Párt túlélte Szaddám Huszein uralmát, és a csecsen terroristák továbbra is sikeresen veszik célba a Kremlt.⁴³ Így a számok a hibás jelentések miatt torzulhatnak, ami problematikus teszi a demokratikus rezsimekkel való összehasonlítást.⁴⁴ Ezek az eltérő megállapítások részben annak tudhatók be, hogy a terrorizmus kihívásával szembesülő autoriter rezsimekről nem készültek újabb esettanulmányok, az adatokat szándékosan torzítják.⁴⁵

Léteznek esettanulmányok és általános felmérések a terroristákról és a terrorista szervezetekről, de kevés olyan, amely azt próbálja megállapítani, hogy több demokrácia kevesebb terrorizmust eredményez-e. A probléma részben a rendelkezésre álló adatok minőségében rejlik. A nyugati sajtó hajlamos a határokon átnyúló

³⁹ Augusto Pinochet (1915–2006) chilei tábornok, diktátor. 1973-ban került hatalomra a Salvador Allende megválasztott szocialista elnök ellen elkövetett puccs következtében. Egyes számítások szerint több mint 3000 kivégzés, 80 ezer bebörtönzés és több tízezer ember megmegkínzása köthető a nevéhez.

⁴⁰ Forradalmi Baloldali Mozgalom (Movimiento de Izquierda Revolucionaria, MIR). A mozgalom bevallott célja szigetszerűen, ún. „zsebszocializmusok” létrehozásával siettetni a népi hatalomátvételt.

⁴¹ Francisco Franco (1892–1975) spanyol diktátor, a nacionalista erők vezetője a spanyol polgárháború idején. 1939 és 1975 között Spanyolország államfője, teljhatalmú irányítója maradt. A második világháború után a győztes hatalmak csak „utolsó fasiszta diktátorként” emlegették.

⁴² Baszk nacionalista szervezet, amely 1958-ban alakult, célja a Spanyolországtól független Baszkföld megteremtése. 823 gyilkosság és több ezer sérült köthető a szervezethez.

⁴³ POKALOVA 2013: 280.

⁴⁴ POKALOVA 2013: 283.

⁴⁵ POKALOVA 2013: 280.

terrorizmussal kapcsolatos terrorista incidensekről teljesebben beszámolni, mint a hazai terrortámadásokról. Ráadásul a statisztikák többsége az incidens helyszínét azonosítja, de az elkövetők személyazonosságát nem – és még kevésbé azt, hogy nem demokratikus országokból érkeztek-e.⁴⁶

Ezen helyzetjelentések természetesen felvetnek bizonyos problémákat a fentebb említett szerzők kutatási eredményeivel kapcsolatban – miszerint a demokrácia több terrorizmushoz vezet. Egyrészt figyelembe kell vennünk, hogy az autoriter rendszerek többségében felmerül a gyanú, hogy a nemzetközi partnerekkel közölt számok nem valósak. Másrészt figyelembe kell venni a sajtószabadságot is. Tudnivaló, hogy a sajtószabadság kedvez a terrorizmusnak, mivel a terrortámadásokról a sajtó könnyebben számol be, ezáltal megadva a terrorista szervezeteknek a hön áhított nyilvánosságot. Megkérdőjelezhető tehát, hogy az olyan autokrata rendszerekben, ahol a sajtószabadság szintje alacsony, vagy szinte elenyésző, mennyire valósak a nemzetközi közösséggel közölt számok egy esetleges terrorcselekmény kapcsán, ha azok a számok és a cselekmény maga egyáltalán napvilágra kerülnek.

A legtöbb autoriter rendszert strukturális gyengeségek hátráltatják: a nagyszámú, jogfosztott kisebbségi csoport az igazságtalanság érzését táplálja; az „erős embe-
rekre” való támaszkodás erőszakossá teszi a hatalom átadását, és a szerzett érdekek védve vannak a nép változás iránti követeléseivel szemben. Az autoriter rendszer természeténél fogva centralizált, és korlátozza a szabad gondolkodást és a véleménynyilvánítást. Gyors változásokat képes elérni, de csak felülről kormányozva.⁴⁷

A Kína–India ellentmondás

Bush elnök kijelentésének és Dick Cheney hipotézisének lehetséges igazságát a világ legnépesebb demokráciájában és a világ legnépesebb autokráciájában történt terrorcselekmények összehasonlításával lehet alátámasztani.⁴⁸ Azaz India kell hogy elszenvedje a terrortámadások nagy részét, míg Kína esetében nem szabadna beszélnünk terrorizmusról.

Az 1990-es években Peking drákói intézkedések sorát indította az ujjur szeparatisták erőszakos tevékenységének vélt veszélyeivel szemben.⁴⁹ Az ujjur terrorizmus veszélyét azonban eltúlozták, és kevés terrortámadás történt.⁵⁰ Kína hajlandó-

⁴⁶ GAUSE 2005: 65.

⁴⁷ WALLACE–KUNDNAI–DONELLY 2021.

⁴⁸ GAUSE 2005: 67.

⁴⁹ BECQUELIN 2000.

⁵⁰ ROBERTS 2012.

sága arra, hogy kényszerítő intézkedéseket alkalmazzon az erőszakmentes ujjur szeparatistákkal szemben, azt jelezte, hogy még a nem halálos kimenetelű terrorizmust is szigorúan büntetni fogják. Ennek megfelelően a terrorista tevékenység elhanyagolható maradt a 2008-as pekingi olimpiáig, amely lehetőséget adott az ujjur szeparatistáknak arra, hogy nemzetközi figyelmet szerezzenek ügyüknek. Az olimpiát övező szűk időintervallumban több halálos terrorista támadást, köztük öngyilkos merényleteket követtek el.⁵¹ Az ujjur szeparatisták később is hajtottak végre halálos kimenetelű támadásokat. Ilyen volt például a 2014. március 1-jei kunmingi mészárlás, amelynek során a támadók majd másfél száz embert sebesítettek meg és 31-et megöltek. A támadásról szóló hivatalos, országos híradást kezdetben elhallgatták, de miután az esetről készült, mobiltelefonnal rögzített videó elterjedt a közösségi médiában, a Kínai Kommunista Párt (KKP) a propagandaapparátusát arra használta, hogy a támadást „Kína 9/11-ének” nevezze.⁵² A Global Terrorism Database összesen 165 terrortámadást sorol fel Kínára vonatkozóan.

Ezt összehasonlítva Indiával, ott a terrorizmus Dzsammu és Kasmír uniós területet, az északkeleti államokat és Közép-India egyes részeit érintette. Az Indiában aktív terrorista csoportok közé tartozik a Lashkar-e-Tayyiba,⁵³ a Jaish-e-Mohammed,⁵⁴ a Hizbul Mujahideen,⁵⁵ az al-Káida és a Jamaat-ul-Mujahideen Bangladesh.⁵⁶ Az elmúlt pár évben 153 terrortámadás történt Dzsammu és Kasmír területén, amelyek 274 halálos áldozatot követeltek, köztük 45 biztonsági alkalmazottat, 36 civilt és 193 terroristát.⁵⁷ Ebben a tekintetben nem megállapítható, hogy a demokrácia több terrorizmushoz vezetne.

⁵¹ TSCHANTRET 2018.

⁵² YANG et al. 2022: 1177–1178.

⁵³ A Lashkar-e-Tayyiba, más néven az Igazak Hadserege az egyik legnagyobb és legtapasztaltabb kasmíri militáns csoport, az 1990-es évek elején alakult a Markaz-ud-Dawa-wal-Irshad katonai szárnyaként. A 2006-ban Mumbai-ban történt terrortámadásuk 160 emberrel végzett.

⁵⁴ A Jaish-e-Mohammed (Muhammad Hadserege) pakisztáni terrorszervezet, amely Kasmírban tevékenykedik. Az elsődleges céljuk Kasmír visszacsatolása Indiától Pakisztánhoz. Közeli kapcsolatot ápol az al-Káida és a tálibok vezetőivel is.

⁵⁵ A Hizbul Mujahideen (Szent Harcosok Pártja) kasmíri kötődésű regionális szervezet. Szintén célja Kasmír elszakítása Indiától. A kasmíri konfliktus narratíváját a nacionalizmusból a radikális dzsihad felé fejlesztette tovább.

⁵⁶ A Jamaat-ul-Mujahideen Bangladesh (Mujahideen Gyülekezet – Bangladesh) bangladesi székhelyű terrorszervezet, amely 1998-ban alakult. Célja a bangladesi állam leváltása, és egy iszlám állam létrehozása, amelyet a saría törvényei irányítanak.

⁵⁷ U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism 2021.

A demokráciák sokszínűsége okozta torzítás veszélye

Részben megállapítható, hogy a *Dick Cheney-hipotézis* annyiban helytálló, hogy a demokráciák vonzani tudják a terrorizmust, de ahhoz, hogy pontos képet kapjunk, szükséges néhány fontos megállapítást tenni, amelyek képesek árnyalni a jelenlegi kutatások eredményeit.

Példának okáért az esettanulmányok szerint kijelenthető, hogy azok a fejlett demokráciák, amelyek katonai beavatkozással vagy esetleges megszállással beavatkoznak más, szuverén államok ügyeibe, gyakoribb célpontjai a transznacionális terrorizmusnak. Tekintettel arra, hogy a demokráciák hajlamosak háborúzni az autoriter rezsimekkel, nem meglepő, hogy a terrorizmus ezért az autoriter rezsimekből indul ki, és a demokráciákat veszi célba. Ebből következik, hogy azok a demokráciák, amelyeket a terrorszervezetek targetálnak, külföldön is hajlamosak agresszív, védelmező külpolitikát folytatni. Ez magyarázatot adhat arra, hogy az olyan országok, mint az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság miért kerülnek célkeresztbe, míg az északi országok – Norvégia, Dánia stb. – nem.⁵⁸ Findleyék azt is megállapítják, hogy a tartós nemzetközi rivalizálás – például az Egyesült Államok és Irán vagy Pakisztán és India között – számos transznacionális terrorcselekmény forrása.

Findleyék azt is különösen fontosnak látják kiemelni, hogy a kutatásokból sokszor kimaradt, hogy a demokrácia, amelyet vizsgáltak, a kialakulásának, fejlődésének milyen szakaszában volt, ugyanis ezt az irodalomkutatás alatt vizsgált cikkekben nem tekintették prioritásnak. A területi konfliktusokkal küzdő, szegényebb demokráciák gyakran szenvednek el a területi konfliktushoz kapcsolódó belföldi terrortámadásokat. A közepesen gazdag, de következetlen intézményrendszerrel rendelkező, átalakulóban lévő demokráciák nagyobb valószínűséggel szenvednek el terrortámadást, mint a gazdag, fejlett demokratikus intézményrendszerrel rendelkező országok, vagy éppen az autoriter rezsimek.

Gyenge vagy épp kialakulóban lévő demokráciákban megvan rá az esély, hogy pont a szélsőséges ideológiával rendelkező „politikai pártot” választják meg az első „demokratikus” választásokon: ez történt például Jemenben és több arab államban. A 2003-as jemeni parlamenti választáson az iszlamista és törzsi elemeket tömörítő Jemeni Reform Csoport (at-Tajammu'u al-Yamani lil-Islāh) a 301 képviselői helyből 46-ot szerzett meg, és az ellenzéket alkotta. Ugyanebben az évben az iszlámisták együttesen 17 helyet szereztek a kuvaiti parlamentben, ahol ők alkották a domináns ideológiai blokkot. A 2003-as jordániai parlamenti választásokon, amelyeket három halasztás és a választási törvények módosítása után tartottak meg a független jelöltek

⁵⁸ CHENOWETH 2013: 369.

javára, a Muzulmán Testvériség politikai pártja 17 mandátumot szerzett, és a független iszlamisták további három helyet szereztek, így ők alkották a fő ellenzéki blokkot.⁵⁹

A tendencia egyértelmű: a különböző csoportok iszlamista szélsőségei jól szerepelnek az első szabad választásokon. Azokban az országokban, ahol egy kormánypárt dominál, vagy ahol a király a politikai iszlámot képviseli, az iszlamisták a második helyen voltak, és ellenzéket alkotnak. Marokkóban, ahol a szekulárisabb, baloldali pártok hosszú múltra tekintenek vissza, és ahol a keresztény-muszlim dinamika határozza meg a választási politikát, a szervezett, nem iszlamista politikai blokkok a kormánytól függetlenül versenyeztek az iszlamista erővel.⁶⁰

Azaz a demokrácia hiánya, illetve annak következtében egy politikai belső instabilitás az, ami katalizátora lehet a világ több pontján elkövetett terrortámadásoknak. Úgy tűnik, hogy az arab tavasz a terrorizmus soha nem látott mértékű elterjedéséhez vezetett a Közel-Keleten, Észak-Afrikában, valamint a világ más régióiban. A Marylandi Egyetem adatbázisának adatai szerint az arab tavasz 2011-es kitörése előtt a globális terrortámadások éves száma 1992-ben érte el a csúcst, amikor 5073 támadás történt.⁶¹

Az 1970–2010 közötti időszakot nézve a második legtöbb terrortámadás 2010-ben volt, ekkor a különféle szervezetek összesen 4822 támadást hajtottak végre. A támadások száma 2011-ben – az arab tavaszt követően – megugrott: 2012-ben 8500, 2013-ban 11 996, 2014-ben 16 860 támadás történt. Ezt követően a számok csökkentek: 2015-ben 14 852, 2016-ban 13 488 terrorcselekményt jegyeztek fel. Bár a legtöbb támadás a Közel-Keleten és Észak-Afrikában történt, más területeken is megugrott a terrorcselekmények száma, ami arra utal, hogy az arab tavasz a világ többi részére is jelentős hatással volt.⁶²

Összegzésként elmondható, hogy a demokratikus országokban tapasztalható demokratizáltság és a terrorizmus mértéke között nincs összefüggés. Más szóval a demokrácia fejlődésével nem jár együtt a terrorizmus mértékének növekedése. A nem demokráciáknak nevezhető országok csoportjában azonban a demokratizálódás szintje, amelyet talán leginkább „politikai liberalizációként” vagy a politikai rendszer nyitottságaként lehet jellemezni, igen jelentős, és pozitív irányba mozdul el: A demokratizáltság szintjének növekedése a terrorizmus 17–22%-os növekedését eredményezi. Azaz a nem demokratikus országok, amelyek nem tisztán autoriter, hanem

⁵⁹ GAUSE 2005: 73.

⁶⁰ GAUSE 2005: 74.

⁶¹ Lásd National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). Online: <https://www.start.umd.edu/gtd>

⁶² National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). Online: <https://www.start.umd.edu/gtd>

inkább politikai liberalizációval küzdenek, és emiatt a vegyes kormányzás irányába mozdulnak el (azaz „hibrid” rendszerek), a legérzékenyebbek a terrorizmusra.⁶³

Ez különösen igaz azokra az átalakuló demokráciákra, amelyekben a politikai intézmények még nem szilárdultak meg, és amelyekben a rendszer hatékonyságának hiánya miatt fokozott belpolitikai instabilitás tapasztalható.⁶⁴

JELENLÉGI KIHÍVÁSOK

Bőséges szakirodalom vizsgálja a terrorizmus és a demokrácia kapcsolatát. Kevés kutatás vizsgálja azonban a terrortámadások halálos kimenetelét a különböző rezsimtípusok között. E tanulmány szerint a demokráciákban végrehajtott terrorcselekmények kevesebb halálos áldozattal járnak, a nem demokratikus államokhoz képest. A demokrácia növeli a nem állami szereplők lehetőségét arra, hogy a terrorizmussal felhívják a figyelmet ügyeikre, ami mérsékeli a halálos támadások végrehajtásának szükségességét is. Az 1970 és 2013 között elkövetett belföldi terrortámadásokra vonatkozó statisztikai elemzés azt mutatja, hogy a demokráciákban a terrortámadások kevesebb halálos áldozattal járnak. Arra a következtetésre jutnak, hogy mind a konszolidált demokráciákban, mind a szigorú autoriter rezsimekben a terrortámadásokban elhunytak száma alacsony. Míg a demokráciákban a kizárólag sérültekkel járó támadások száma a magas, a szigorú autokráciákban a halálos áldozatokat követelő merényleteké a magas. Így erős bizonyíték van arra, hogy – egy fontos értelemben – a demokráciák nagyobb biztonságban vannak a terrorizmussal szemben.⁶⁵

A kifejtettek értelmében a terrorizmus a bűnözés egyik megnyilvánulása, amellyel szemben sikerek elérhetők, de a jelenség teljes felszámolása illúzió. A háborús felfogás hibája, hogy lényegéből adódóan feltételezi egy vagy több meghatározott ellenség létét, a megoldást pedig az ütközetek megnyerésétől várja. Ha azonban a társadalomban létrejövő, egészen pontosan meg nem határozott okok miatt kitermelődő megnyilvánulásnak tekintjük a terrorizmust, akkor nyilvánvalóan nem egy meghatározott személyi kör, de még nem is csupán valamely szervezet fennállásához vagy elpusztításához kell kötni a győzelmet.⁶⁶

⁶³ SCHUMACHER–SCHRAEDER 2021.

⁶⁴ ABADIE 2006.

⁶⁵ YANG et al. 2022: 1.

⁶⁶ KORINEK 2015.

VÉGET ÉRNET VALAHA A TERRORFENYEGETETTSÉG?

A terrorizmus továbbra is az EU belső biztonságát fenyegető egyik fő veszélyforrás. Az EU-ban 2021-ben 15 véghez vitt, megghiúsított és megghiúsult terrortámadást jegyeztek fel. A négy véghez vitt támadás között három dzsihadista és egy baloldali terrortámadás volt. A három véghez vitt dzsihadista támadás közül kettő Franciaországban és Spanyolországban összesen két halálos áldozatot követelt. A 2021-ben véghez vitt, megghiúsított és megghiúsult támadások száma jelentősen alacsonyabb az előző évinél (57), ami a baloldali terrorizmusként bejelentett támadások száma jelentős csökkenésének köszönhető.⁶⁷

Az EU-ban a dzsihadista terrorizmus fenyegetése leginkább a magányos farkasok által elkövetett támadásokban valósul meg. A korábbi évekhez hasonlóan a 2021-ben az EU-ban végrehajtott három befejezett támadást magányos farkasok követték el. A kis létszámú, ad hoc csoportok is kockázatot jelentenek, tekintettel arra, hogy könnyen megalakulhatnak, és az azonosításuk és nyomon követésük kihívásokkal jár. A terrorista csoportokat nagyobb valószínűséggel fedezik fel a támadás tervezési szakaszában, mivel egy összetettebb támadás koordinálásához nagyobb fokú szervezettségre van szükség.⁶⁸

A támadásokat egyedül végrehajtó személyek elsősorban a dzsihadista terrorizmussal, valamint a jobboldali terrorizmussal és az erőszakos szélsőségesességgel hozhatók kapcsolatba. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy ezek az egyének teljesen elszigetelten cselekszenek. Az online közösségépítés gyakran kulcsszerepet játszik, mivel virtuálisan, globális szinten köti össze a kortársakat. Ez elősegíti a radikalizálódást, és hozzáférést biztosít a terrorista propagandához, az oktatási anyagokhoz, valamint a fegyverek és robbanóanyag-prekurzorok beszerzésének lehetőségéhez.⁶⁹

Logikusan lehetne következtetni arra, hogy a terrorakciókkal elérni kívánt változtatások (amelyek önmagukban lehetnek akár indokoltak is, valamilyen igazságosság iránti igényt kielégítve) vagy legalább a konfliktusos helyzetek valamiféle kölcsönösen elfogadott feltételek között megvalósuló rendezése elősegítheti a politikai erőszak visszaszorulását. Sajnos a tapasztalatok ezt a feltételezést nem igazolják.

Arra lehet következtetni, hogy a politikai szinten meg nem szüntethető társadalmi ellentétek, valamint a kulturális hagyományok továbbra is olyan tényezők, amelyek legalábbis belátható időn belül napirenden tartják a politikai erőszak veszélyét.⁷⁰ Az Iszlám Állam és az al-Káida propagandájának narratíváiban nem következtek be

⁶⁷ Europol 2022.

⁶⁸ Europol 2022: 30.

⁶⁹ Europol 2022: 4.

⁷⁰ HAYES–MCALLISTER 2005.

említésre méltó változások. Azonban mindkettő kihasználta az afganisztáni tálib hatalomátvételt saját narratíváinak népszerűsítésére. Mindkét szervezet továbbra is szívesen hajt végre támadásokat Nyugaton, annak ellenére, hogy a tagszervezeteik a helyi problémákra összpontosítottak. Az Islamic State (IS – Iszlám Állam) és az al-Káida propagandistái számos, 2022-ben történt, nem terrorista jelzővel ellátott, de terrorista modi operandit alkalmazó erőszakos incidenst használtak fel a csoportok narratíváinak népszerűsítésére.⁷¹

Ezek mellett a bevándorlásellenesség és az antiszemitizmus visszatérő téma a szélsőjobboldali szcénában, és szinte valamennyi ideológiában és aláramlatban megjelenik. Az antiszemita propaganda növekedése 2022-ben is megfigyelhető volt. A zsidóságot a gonosz gyökerének és a társadalmi egyenlőtlenségek okának tekintik. Olaszországban óvintézkedéseket hoztak az Ordine Ario Romano nevű neonáci csoport 12 tagja ellen, akik ellen azért indult vizsgálat, mert antiszemita propaganda terjesztésére és faji, etnikai és vallási megkülönböztetésen alapuló bűncselekmények elkövetésére való felbujtásra irányuló egyesületet hoztak létre. A hagyományos értékek és társadalmi struktúrák, például a klasszikus család elvesztése szintén rendszeresen megjelenik a szélsőjobboldali propagandában, az idegengyűlölet, a homofóbia és az antifeminizmus mellett. Néhány tagállam rámutatott, hogy az EU-ban egyre inkább terjednek a zöld nacionalista és ökofasiszta eszmék, amelyek az egyre súlyosbodó éghajlati válság, valamint a populista és szélsőjobboldali mozgalmak folyamatos térnyerése táplál.⁷²

Ehhez hozzáadódik még a folyamatosan megjelenő új technológiák és online terek jelentette segítség. Az online környezetet az erőszakos szélsőségesek és terroristák minden ideológiából használják kapcsolatteremtésre, utasítások megosztására, propagandára és új követők toborzására. Ez valószínűleg egyre gyakrabban fordul majd elő, ahogy új platformok jelennek meg, és egyre több felhasználót vonzanak a szélsőséges narratívák. A titkosított kommunikációs platformok tovább fognak diverzifikálódni. Az online környezet által kínált lehetőségek befolyásolhatják a szélsőséges és terrorista szcénában zajló tevékenységek típusait is. A terrorista és erőszakos szélsőséges csoportok új erőszakos taktikákhoz és megfélemlítési technikákhoz folyamodhatnak, beleértve a virtuális mozgósítási kampányokat, a ransomware-támadásokat⁷³ vagy az online szabotázs új formáit.⁷⁴

⁷¹ Europol 2022: 26.

⁷² Europol 2022: 57.

⁷³ Jelentése zsarolóvírus. Alatta olyan kártékony szoftvert értünk, amely képes zárolni a számítógépen tárolt összes adatot, amelyek csak váltságdíj megfizetése esetén szabadulnak fel.

⁷⁴ Europol 2022: 77.

Új kutatási eredmény, hogy mind az internet-hozzáférés, mind az oktatás szintje összefügg a terrortámadásokkal a demokráciákban, de eltérő irányban. A magasabb képzettségi szinttel rendelkező demokráciákban csökken a terrorizmus, míg a magasabb internet-hozzáférési szinttel rendelkező demokráciákban nagyobb valószínűséggel fordulnak elő terrortámadások. Ezek az eredmények szintén szignifikánsak. A leglenyűgözőbb új eredmény a muszlim dummy változóval kapcsolatos, amely vegyes eredményeket ad. Míg a túlnyomórészt muszlim vallású demokráciákban kisebb valószínűséggel fordul elő terrorizmus, addig a túlnyomórészt muszlim vallású, nem demokratikus országokban nagyobb valószínűséggel fordul elő terrorizmus.⁷⁵ Ez természetesen csak a vallási alapú terrorizmust vizsgálja, hasznos lenne egy, a szélsőjobboldali terrorista cselekményekre kiterjedő tanulmány is.

A tanulmányban megfogalmazott állítások igyekeztek egy új megközelítés felé orientálni az olvasókat. Megállapítottuk, hogy bár a demokráciák látszatra vonzzák a terrortámadásokat, továbbra is árnyaltabb kutatás szükséges a kérdéskör jobb megértéséhez, átlátásához. Ez az autoriter rezsimek médiájának torzításán is múlik, illetve azon, hogy az adatok alaposabb analizálásával fontos megállapítani, hogy az adott ország a demokratizáció folyamatában éppen hol tart a támadások idején. Ezek mellett a tanulmány foglalkozott azzal az elmélettel, miszerint a fejlettebb demokráciák kevesebb halálos áldozattal járnak, és összességében kevesebb terrortámadást szenvednek el, mint az első demokratikus választásukon túlélő, kevésbé fejlett demokráciák, vagy autoriter rezsimek.

Ki kell jelentenünk, hogy sem a vallási, sem a szélsőjobboldali csoportok/egyének működésében nem következett be olyan változás, amely azt mutatná, hogy csökkenne az elkövetések száma akár a demokráciákban, akár az autoriter rezsimekben, és ennek befolyásolásában nincs számottevő különbség sem az autokrata, sem a demokratikus rezsimek terrorelhárítási módszerei között, a terrorizmus tehát nagy valószínűséggel továbbra is az életünk része marad.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ABADIE, Alberto (2006): Poverty, Political Freedom, and the Roots of Terrorism. *American Economic Review*, 96(2), 50–56. Online: <https://doi.org/10.1257/000282806777211847>
- BECQUELIN, Nicolas (2000): Xinjiang in the Nineties. *The China Journal*, 44(július), 65–90. Online: <https://doi.org/10.2307/2667477>
- CHENOWETH, Erica (2010): Democratic Competition and Terrorist Activity. *The Journal of Politics*, 72(1), 16–30. Online: <https://doi.org/10.1017/S0022381609990442>

⁷⁵ SCHUMACHER–SCHRAEDER 2021: 214.

- CHENOWETH, Erica (2013): Terrorism and Democracy. *Annual Review of Political Science*, 16(1), 355–378. Online: <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-032211-221825>
- DALACOURA, Katerina (2011): *Islamist Terrorism and Democracy in the Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511977367>
- DALTON, Russell J. – SHIN, Doh C. – JOU, Willy (2007): Understanding Democracy: Data from Unlikely Places. *Journal of Democracy*, 18(4), 142–156. Online: <https://doi.org/10.1353/jod.2007.a223229>
- „East Turkistan” Terrorist Forces Cannot Get Away With Impunity (2002). *china.org.cn*, 2002. január 22. Online: <http://www.china.org.cn/english/2002/Jan/25582.htm>
- EUBANK, William – WEINBERG, Leonard (1994): Does Democracy Encourage Terrorism? *Terrorism and Political Violence*, 6(4), 417–435. Online: <https://doi.org/10.1080/09546559408427271>
- EUBANK, William – WEINBERG, Leonard (1998): Terrorism and Democracy: What Recent Events Disclose. *Terrorism and Political Violence*, 10(1), 108–118. Online: <https://doi.org/10.1080/09546559808427446>
- EUBANK, William – WEINBERG, Leonard (2001): Terrorism and Democracy: Perpetrators and Victims. *Terrorism and Political Violence*, 13(1), 155–164. Online: <https://doi.org/10.1080/09546550109609674>
- FINDLEY, Michael – YOUNG, Joseph (2011): Terrorism, Democracy, and Credible Commitments. *International Studies Quarterly*, 55(2), 357–378. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2011.00647.x>
- FUKUYAMA, Francis (1992): *The End of History and the Last Man*. London: Penguin Books.
- GADARIAN, Shana Kushner (2010): The Politics of Threat: How Terrorism News Shapes Foreign Policy Attitudes. *The Journal of Politics*, 72(2), 469–483. Online: <https://doi.org/10.1017/S0022381609990910>
- GAUSE, F. Gregory (2005): Can Democracy Stop Terrorism? *Foreign Affairs*, 84(5), 62–76. Online: <https://doi.org/10.2307/20031706>
- HAYES, Bernadette C. – MCALLISTER, Ian (2005): Public Support for Political Violence and Paramilitarism in Northern Ireland and the Republic of Ireland. *Terrorism and Political Violence*, 17(4), 599–617. Online: <https://doi.org/10.1080/095465590944569>
- HOFFMAN, Bruce (2006): *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- IYENGAR, Shanto (1991): *Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues*. Chicago: University of Chicago Press. Online: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226388533.001.0001>
- KOCH, Michael T. – CRANMER, Skyler (2007): Testing the „Dick Cheney” Hypothesis: Do Governments of the Left Attract More Terrorism than Governments of the Right? *Conflict Management and Peace Science (Special Issue: The Relationship Between State Policies and Characteristics and Terrorism)*, 24(4), 311–326. Online: <https://doi.org/10.1080/07388940701643672>
- KORINEK László (2015): A terrorizmus. *Beliügyi Szemle*, 63(7–8), 7–29. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.7-8.1>
- LAI, Brian (2000): „Draining the Swamp”: An Empirical Examination of the Production of International Terrorism, 1968–1998. *Conflict Management and Peace Science*, 24(4), 297–310. Online: <https://doi.org/10.1080/07388940701643649>
- LI, Qian (2005): Does Democracy Promote or Reduce Transnational Terrorist Incidents? *Journal of Conflict Resolution*, 49(2), 278–297. Online: <https://doi.org/10.1177/0022002704272830>

- MACKINNON, Rebecca (2011): Liberation Technology: China's „Networked Authoritarianism”. *Journal of Democracy*, 22(2), 32–46. Online: <https://doi.org/10.1353/jod.2011.0033>
- MESQUITA, B. Bueno de – LALMAN, David (1992): *War and Reason*. New Haven: Yale University. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctt1bh4dhm>
- MUELLER, John E. (1973): *War, Presidents, and Public Opinion*. New York: Wiley.
- PAPE, Robert (2003): The Strategic Logic of Suicide Terrorism. *American Political Science Review*, 97(3), 343–361. Online: <https://doi.org/10.1017/S000305540300073X>
- PIAZZA, James (2008): Do Democracies and Free Trade Protect Us from Terror? *International Politics*, 45(1), 72–91. Online: <https://doi.org/10.1057/palgrave.ip.8800220>
- POKALOVA, Elena (2013): Authoritarian Regimes Against Terrorism: Lessons from China. *Critical Studies on Terrorism*, 6(2), 279–298. Online: <https://doi.org/10.1080/17539153.2012.753202>
- ROBERTS, Sean (2012): *Imaginary Terrorism? The Global War on Terror and the Narrative of the Uyghur Terrorist Threat*. Washington: IERES.
- ROGERS, Leo (2018): *Is Democracy the Best Form of Government?* Northeastern University Press. Online: <https://www.nulondon.ac.uk/wp-content/uploads/2018/04/Is-democracy-the-best-form-of-government-28829.pdf>
- ROUSSEAU, David L. et al. (1996): Assessing the Dyadic Nature of the Democratic Peace, 1918–1988. *The American Political Science Review*, 90(3), 512–533. Online: <https://doi.org/10.2307/2082606>
- SCHMID, Alex P. (1992): Terrorism and Democracy. *Terrorism and Political Violence*, 4(4), 14–25. Online: <https://doi.org/10.1080/09546559208427173>,
- SCHUMACHER, Michael J. – SCHRAEDER, Peter J. (2021): Does Domestic Political Instability Foster Terrorism? Global Evidence from the Arab Spring Era (2011–14). *Studies in Conflict & Terrorism*, 44(3), 198–222. Online: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2018.1538124>
- SCHWELLER, Randall L. (1992): Domestic Structure and Preventive War: Are Democracies More Pacific? *World Politics*, 44(2), 235–269. Online: <https://doi.org/10.2307/2010448>
- SHAHBAZ, Adrian (2018): *The Rise of Digital Authoritarianism*. Freedom House. Online: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2018/rise-digital-authoritarianism>.
- SIVERTSON, Randolph M. (1995): Democracy and War Participation: In Defense of the Institutional con Argument. *European Journal of International Relations*, 1(4), 481–489. Online: <https://doi.org/10.1177/1354066195001004004>
- STANTON, Jessica A. (2013): Terrorism in the Context of Civil War. *The Journal of Politics*, 75(4), 1009–1022. Online: <https://doi.org/10.1017/S0022381613000984>
- THOMAS, James (2019): *Bullet Holes & Bias: The Story of Abraham Wald*. Online: <https://mcdreemiamusings.com/blog/2019/4/1/survivorship-bias-how-lessons-from-world-war-two-affect-clinical-research-today>
- TSCHANTRET, Joshua (2018): Repression, Opportunity, and Innovation: The Evolution of Terrorism in Xinjiang, China. *Terrorism and Political Violence*, 30(4), 569–588. Online: <https://doi.org/10.1080/09546553.2016.1182911>
- U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism (2021): *Country Reports on Terrorism 2021: India*. 2023. február 27. Online: <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2021/india/>
- VANDEHEI, Jim (2005): Bush Calls Democracy Terror's Antidote. *Washington Post*, 2005. március 8. 16.

- WADE, Sara – REITER, Dan (2007): Does Democracy Matter? Regime Type and Suicide Terrorism. *Journal of Conflict Resolution*, 51(2), 329–348. Online: <https://doi.org/10.1177/0022002706298137>
- WALLACE, Jon – KUNDNAI, Hans – DONNELLY, Elizabeth (2021): *The Importance of Democracy*. Chatham House. Online: <https://www.chathamhouse.org/2021/04/importance-democracy>
- YANG, Yufan – TSCHANTRET, Joshua – SCHMIDT, Cody (2022): Is Terrorism Deadlier in Democracies? *International Interactions*, 48(6), 1170–1199. Online: <https://doi.org/10.1080/03050629.2022.2111419>

Egyéb források

- Elemzés Központ (2023): *Túlélési torzítás (Survivorship Bias) a tőzsde, befektetések területén*. Online: <https://elemzeskozpont.hu/tulelesi-torzitas-survivorship-bias-tozsde-befektetesek-teruleten>
- Europol (2022): *The European Union Terrorism Situation and Trend Report 2022*. Online: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Tesat_Report_2022_o.pdf